

ZNAČAJ ETIKE U REVIZORSKOJ PROFESIJ U SAVREMENOM POSLOVANJU

UVOD

Etika i etičko ponašanje su vrlo značajni za mnogobrojne profesije. Pre svega, govoreći o svakodnevnom životu ljudi, pa sve do različitih profesija kojima se oni bave. Profesije računovođe i revizora su duboko prožete zahtevima za primenom etičkih standarda, prevashodno zbog poverenja korisnika u finansijske izveštaje.

Koreni revizije potiču iz privatnog sektora, u kom postoji zabrinutost vezana za prevare krađom i prisvajanjem imovine. Samim tim, značaj revizije se uočava u njenoj ulozi u otkrivanju prevara, grešaka i nepravilnosti u finansijskim izveštajima. Time se jača samopouzdanje i verodostojnost finansijskih izveštaja, jer se korisnici oslanjaju na njih pri donošenju odluka (15; 16).

Revizor nije u obavezi da istražuje pronevere, već bi revizija trebalo da se planira tako da omogući otkrivanje velikih pronevera, koje nisu pažljivo prikrivene. Uvek je teže otkriti manje greške ili prevare, s obzirom na to da to zahteva ispitivanje velikog uzorka. Samim tim, od revizora se ne očekuje da sa zaposlenima sprovodi aktivnosti kao da su oni osumnjičeni, niti da ispituje dokumentaciju kako bi utvrdio da li su dokumenta falsifikovana (3).

U radu su prikazani značaj etike i revizije, kao i prevencija i otkrivanje prevara u kontekstu uloge i značaja revizorske profesije. Kroz zaključna razmatranja ukazano je na moguća ograničenja i pravce budućih istraživanja rada.

REZIME

Savremeno društvo prožimaju mnogobrojne mogućnosti razvoja različitih profesija, ali isto tako i rizici povezani sa njima. Jedan od vrlo čestih jeste kršenje etičkih pravila ili standarda. Zbog značaja koga etika ima, o njoj se govori u kontekstu različitih profesija. Cilj rada je da sagleda ulogu i značaj etike u revizorskoj profesiji u savremenom okruženju, pre svega sa aspekta mogućnosti prevencije i nastanka prevarnih radnji u preduzećima. Samim tim, istraživanja sagledana u radu proističu iz analize sadržaja dokumenata i sinteze istih, sagledavanja razvoja poslovne prakse i kritičnih tačaka.

Ključne reči: revizija, etika, prevare, savremeno društvo.

¹ Docent, Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Srbija, e-mail: aleksandra.stankovic@kg.ac.rs

² Vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet organizacionih nauka, Srbija, e-mail: snezana.knezevic@fon.bg.ac.rs

³ Asistent, Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Srbija, e-mail: marko.milasnovic@kg.ac.rs

ETIKA I REVIZIJA

Etiku čine moralni principi koji upravljaju ponašanjem osobe ili sprovođenjem aktivnosti. Stručnjaci koji rade u određenim profesijama primenjuju specijalizovana znanja i veštine. Kako regulisati korišćenje ovog znanja prilikom pružanja usluge javnosti—može se smatrati moralnim pitanjem i naziva se profesionalnom etikom. Profesionalna etika obuhvata lične, organizacione i korporativne standarde ponašanja koje očekuju profesionalci, i koji uglavnom imaju etički kodeks koji se mora poštovati da bi se očuvao integritet profesije (17). Standardi se odnose uglavnom na lekarsku i advokatsku profesiju, ali isto tako i na računovodstvenu i revizorsku, jer njeni predstavnici obavljaju funkciju od javnog interesa. Računovodstvena i revizorska profesija ubrajaju se u profesije novog doba (2).

Mnogi radovi su ukazivali na značaj etike i profesije računovodstva i revizije. Prema Ahmedu (1), jedna od najvažnijih aktivnosti profesionalnog javnog računovođe širom sveta jeste revizija radi utvrđivanja odgovornosti i pouzdanosti računovodstvenih informacija. U tom pogledu, etika je jedna od najvažnijih stvari za računovođu. Pored obrazovanja i odgovornosti (6;11; 20),etika predstavlja vrlo važan faktor kvalitetnog rada računovođa i revizora (10). Osnova etike proizilazi iz stručnog osposobljavanja i stručnog obrazovanja.

Prema *Campbell & Houghton* (7), računovodstvo i revizija su složeni tehnički procesi, a etika se može smatrati relativno jednostavnom. Znamo šta zahtevaju istinitost, poštenje, briga, lojalnost, integritet, ali ne znamo da li i kako se ti zahtevi mogu ispuniti. Ako je to zaista slučaj, a mi želimo da promoviramo etiku u reviziji, onda treba privući ljude u profesiju za koju će biti dobro obučeni i ne podvrgavati ih većem iskušenju nego što mogu da izdrže. Osim toga, potrebno je da postoji etički kodeks koji postavlja minimalne standarde profesionalnog ponašanja, sa pritužbama i disciplinskim postupkom za rešavanje bilo kog neetičkog ponašanja (7).

U svetlu sve češćih prevara, manipulacija i prekršaja različite vrste, etika je poslednjih godina postala predmet aktuelnog interesovanja. Samim tim i podrška etike ima veliki uticaj na reviziju. Nezavisnost, kao osobina koja prožima profesiju revizije, bitna je u delu izučavanja etike. Takođe je bitno razmotriti i uticaj savremene informaciono-komunikacione tehnologije. Poslednjih godina njena upotreba raste, a time se povećavaju i rizici povezani sa njom. Aktivnosti i izvođenje revizije su u velikoj meri olakšani primenom savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija. Pove-

ćava se mogućnost korišćenja različitih vrsta analiza za poređenje rezultata, ubrzavaju se procesi rada, na raspolaganju su različite savremene statističke analize, itd.

Međunarodna federacija računovođa (International Federation of Accountants – IFAC) je 2001. godine donela Kodeks etike profesionalnih računovođa (IFAC Code of Ethics for Professional Accountants). Njegova svrha je obezbeđivanje poštovanja osnovnih principa profesionalne etike od strane svih profesionalnih računovođa i jačanje poverenja u finansijske izveštaje. Za Republiku Srbiju je Zakonom o reviziji iz 2019. godine, predstavljen Kodeks profesionalne etike revizora kao akt koji donosi Komora na osnovu Kodeksa etike za profesionalne računovođe Međunarodne federacije računovođa, pri čemu Komora može doneti i odluku o neposrednoj primeni Kodeksa etike za profesionalne računovođe Međunarodne federacije računovođa (21). Članom 28 pomenutog zakona o reviziji definisano je da su društva za reviziju i licencirani ovlašćeni revizori dužni da postupaju u skladu sa principima profesionalne etike, koji, kao minimum, obuhvataju njihovu ulogu od javnog interesa, njihov integritet i objektivnost, profesionalnu stručnost i dužnu pažnju (21). Osim toga, društva za reviziju i licencirani ovlašćeni revizori treba da se osiguraju da kada obavljaju zakonsku reviziju, održavaju profesionalni skepticizam tokom tog procesa, sagledavajući mogućnosti netačnog prikazivanja materijalno značajnih stavki zbog činjenica ili ponašanja koje ukazuju na nepravilnosti, uključujući prevaru ili grešku, a bez obzira na prethodno iskustvo licenciranog ovlašćenog revizora ili društva za reviziju u pogledu iskrenosti i integriteta rukovodstva subjekta revizije i lica zaduženih za upravljanje tim licem (21). Imajući u vidu prethodno navedene zakonske odredbe, možemo istaći i neophodnost planova u primeni kodeksa, ali isto tako i nepisanu obavezu revizora da teže ka višim standardima ponašanja u odnosu na one koji su propisani zakonom.

Treba napraviti razliku između principa profesionalne etike koji se odnose na profesionalne računovođe u celini i onih koji su specifični za revizore.

Zbog specifičnosti obavljanja računovodstvenih i revizorskih usluga treba napraviti razliku između principa profesionalne etike koji se odnose na profesionalne računovođe u celini i onih koji su specifični za revizore, odnosno računovođe u javnoj praksi. U tom smislu, IFAC-ov Kodeks etike bi se mogao raščlaniti na tri celine (18):

- prvi deo, koji obuhvata opštu primenu kodeksa;
- drugi deo, koji obuhvata revizore, odnosno profesionalne računovođe u javnoj praksi; i
- treći deo, koji se odnosi na zaposlene profesionalne računovođe.

PREVENCIJA I OTKRIVANJE PREVARA – ULOGA I ZNAČAJ REVIZORSKE PROFESIJE

Prevara je oduvek postojala, samo se ubrzanim razvojem tehnologije stvaraju nove mogućnosti za njeno izvršenje. Potrebno je ukazati na ljudski faktor po pitanju prevare, ali isto tako i na informaciono-komunikacione tehnologije. Zaposleni ili rukovodioci koji su skloni prevari najčešće su ambiciozni, preterano proračunati i dobri planeri, žive iznad svojih mogućnosti zarade, imaju socijalne, psihološke i finansijske probleme, savršeno manipulišu drugima kako bi prikrili trag prevare, i uživaju veliko poverenje od strane preduzeća (14).

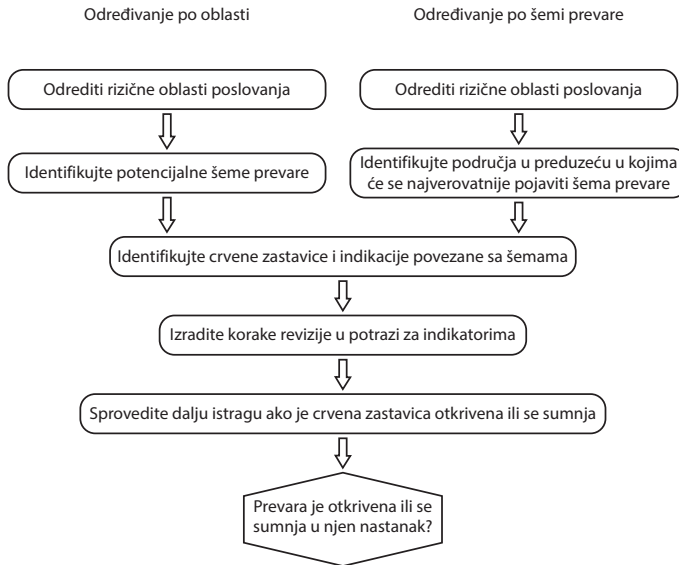
Mnogobrojni radovi govore o pretnjama i etici u profesiji revizije. Osnovni cilj istraživanja koje je sproveo Ahmed (1) je sagledavanje različitih etičkih dilema, pretnji, mera zaštite i koraka izbegavanja etičkih pretnji pri odabiru revizorskog angažmana. Kriza poverenja javnosti u računovodstvenu i revizorsku profesiju, koja proizilazi iz različitih događaja njihove neetičnosti i umešanosti u korporativne skandale, doživljava se kao pretnja ne samo za poslove računovođa i revizora, već i za samo poslovanje.

Postoji ubedenje korisnika revizorskih izveštaja da su revizori odgovorni za otkrivanje prevara. Međutim, shvatanje profesije revizije kao predodređene za otkrivanje prevara u finansijskim izveštajima je pogrešan pristup. Menadžment preduzeća je taj koji je odgovoran za tačnost i ispravnost finansijskih izveštaja, i samim tim za sprečavanje i otkrivanje prevara ili grešaka. Cilj revizora nije preventivno otkrivanje prevara. Revizori su odgovorni za pružanje korisnicima razumnog uveravanja u vezi sa materijalno značajnim pitanjima koja mogu da budu u vezi sa otkrivanjem prevara ili grešaka koje imaju značaja za finansijsko izveštavanje preduzeća (8; 9; 13).

Kada govorimo o profesijama revizor prevarnih radnji i forenzički računovođa, možemo uočiti da između ovih zanimanja postoje određene sličnosti, ali i razlike, a svakako se obe bave otkrivanjem prevara. Revizor prevarnih radnji obavlja uglavnom reviziju koja ima važnu preventivnu ulogu u identifikovanju potencijalnih prevara. Njene mogućnosti su ograničene jer revizori nemaju odgovornost da planiraju i izvršavaju reviziju radi otkrivanja grešaka koje nisu od materijalnog značaja za prikazivanje finansijskih izveštaja, nezavisno od toga da li je greška izazvana nenamerno ili se odnosi na finansijsku prevaru ili malverzaciju. Forenzički računovođa mora posedovati skup znanja i veština multidisciplinarnog karaktera zbog prirode posla koji obavlja, sa elementima

Shvatanje profesije revizije kao predodređene za otkrivanje prevara u finansijskim izveštajima je pogrešan pristup.

stručne i moralne pouzdanosti. I profesija forenzičkog računovođe je takođe bitna u blagovremenom sprečavanju i otkrivanju prevarnih radnji ili nepravilnosti u preduzećima (12; 13). Na *Slici 1* je prikazan proces revizije prevara, na osnovu koga se može uočiti određivanje po oblasti ili šemi prevare.

Izvor: (4)

Slika 1: Proces revizije prevara

Možemo razlikovati tri osnovna oblika prevara (4):

- 1) korupciju,
- 2) protivpravno prisvajanje sredstava, i
- 3) lažno finansijsko izveštavanje.

Računovođe i revizori, uz pomoć znanja i veština koje poseduju, predstavljaju prvu liniju odbrane od prevara i drugih vidova malverzacija. Revizija kao profesija se sve više razvija, njen status i budući razvoj sve je aktuelniji. Samim tim, kao profesija poverenja i uveravanja korisnika, značajna je i prilikom diskusije o prevenciji i otkrivanju prevara. Naime, revizija je nastala kao profesija koja dovodi do mnogobrojnih koristi okruženju, kako bi se, prateći nove trendove, sve više razvijala.

Iz dana u dan, uz sve više korišćenja sofisticiranijih metoda i razvoja informaciono-komunikacione tehnologije, dolazi do novih vrsta malverzacija, prevara ili nepravilnosti, te se mora istaći i odgovornost menadžmenta za ispravnost fi-

nansijskih izveštaja i uloga eksternog revizora u njihovom sprečavanju ili otkrivanju (13). Ovo je ključno pitanje za dalji nastavak razvoja, kako računovodstvene, tako i profesije revizora (19).

ZAKLJUČAK

Računovođe i revizori se smatraju profesionalnim ljudima. Stoga se od njih očekuje da se ponašaju u skladu sa propisanim i ustaljenim pravilima kojima se regulišu standardi njihovog rada. S obzirom na to da revizija povećava verodostojnost finansijskih izveštaja, ona time zadovoljava funkciju informisanja prema zahtevima javnog okruženja. U svetlu brzog razvoja tehnologija, javljaju se i mogućnosti zloupotrebe. Tako su i računovodstvo i revizija kao profesije prisutne i na strani počinioaca ili povezanih lica prilikom nastanka prevare i na strani lica koja u velikoj meri svojim marljivim i profesionalnim radom mogu uticati na prevenciju, smanjenje mogućnosti nastanka i otkrivanja nastale prevare. Zbog prethodno navedenih okolnosti još više se povećava značaj etike i etičkog ponašanja računovođa i revizora.

U radu je ukazano na ulogu i značaj revizorske profesije u kontekstu primene etičkih standarda, te i mogućnosti primene istih prilikom prevencije i nastanka prevarnih radnji u preduzećima. Samim tim, zaključci do kojih se došlo su potkrepljeni naučnih saznanjima i prikazom razvoja poslovne prakse. Rad ima i ograničenja, ali i mogućnosti naučne nadgradnje i proširenja fokusa istraživanja, pre svega zbog aktuelnosti teme i pojave novih vrsta prevare i sofisticiranih tehnika koje služe nastanku iste.

LITERATURA

1. Ahmed, A. C. A. (2010). Ethics in auditing; and ethical studies in different accounting bodies. Available at SSRN 1631346.
2. Andrić M., Krsmanović B., & Jakšić D. (2004). *Revizija – Teorija i praksa*, Subotica: Ekonomski fakultet.
3. Association of Certified Fraud Examiners (1992). *Auditing, Paper 2.1, Open Learning Programme*, prevod Savez računovođa i revizora Srbije, Revizija, Beograd.
4. Association of Certified Fraud Examiners, How to Detect and Prevent Financial Statement Fraud, VI. General techniques for financial statement analysis, 119-129.
5. Association of Certified Fraud Examiners, The Fraud Tree, <https://www.acfe.com/fraud-tree.aspx>.
6. Beke-Trivunac, J. (2021). Trendovi u konceptu znanja koja su potrebna računovođama i revizorima. *Revizor*, 23(91-92), 87-95. <https://doi.org/10.5937/Rev2092087B>.

7. Campbell, T., & Houghton, K. (2005). *Ethics and auditing* (p. 354). ANU Press.
8. Dimitrijević, D., Jovković, B., & Milutinović, S. (2021). The scope and limitations of external audit in detecting frauds in company's operations. *Journal of Financial Crime*, 28(3), 632-646. <https://doi.org/10.1108/JFC-11-2019-0155>.
9. Dimitrijević, D., Obradović, V., Milutinović, S. (2018). Indicators of Fraud in Financial Reporting in the Republic of Serbia. *Teme*, 42(4), 1319-1338. <https://doi.org/10.22190/TEME1804319D>.
10. Janjić, V., Todorović, M., & Jovanović, D. (2014). Računovodstvena profesija kao faktor efikasnog upravljanja: analiza preduzeća grada Kragujevca. U Maksimović, Lj., & Stanišić, N. (Red.) *Stanje i perspektive ekonomskog razvoja grada Kragujevca*, 429-443, Kragujevac: Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
11. Knežević, S., Milojević, S., & Paunović, J. (2021). Razvoj forenzičkog računovodstva i izazovi u savremenom okruženju. *Revizor*, 24(95-96), 77-90. <https://doi.org/10.5937/Rev2196077K>.
12. Knežević, S., Milojević, S., & Špiler, M. (2021). Edukacija o forenzičkom računovodstvu i veza s praksom. *Revizor*, 24(95-96), 35-49. <https://doi.org/10.5937/Rev2196035K>.
13. Knežević, S., Mitrović, A., & Cvetković, D. (2019). The role of auditing profession in detecting frauds in financial statements. *NBP - Journal of Criminalistics and Law*, 2(2), 97-109. <https://doi.org/10.5937/nab-epo24-18979>.
14. Mitrović, A., & Knežević, S. (2020). Fraud and forensic accounting in the digital environment of accounting information systems: focus on the hotel industry. *5th International Scientific Conference „TOURISM IN FUNCTION OF DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA“ Tourism and Rural Development*, Vrnjačka Banja, 03 st – 5th 2020 september, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, 281-295.
15. Mitrović, A., & Milašinović, M. (2021). Specifična pitanja revizije hotelijerskih preduzeća i njihov značaj prilikom donošenja poslovno-finansijskih odluka. Naučni skup *Računovodstvo i revizija u teoriji i praksi*, Banja Luka College, Banja Luka, 2020. 28. maj 2021. godine, 23-40.
16. Monametsi, G. L., & Agasha, E. (2020). Audit quality and firm performance: evidence from Botswana and Uganda. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 6(4), 79-95, <http://dx.doi.org/10.32602/jafas.2020.029>.
17. Sana, A.K., Sarkar, S., Biswas, B., & Das, D. (2017). *Auditing: Principles and practices*. McGraw Hill Education (India) Private Limited, 11.10.1.
18. Stojanović R. (2015). Profesionalna etika kao imperativ pouzdanosti finansijskog izveštavanja. *FINIZ 2015*, 53-61.
19. Todorović, M., & Ljubisavljević, S. (2019). Primena informacionih tehnologija u računovodstvu – izazovi za reviziju. U Šapić, S., Kostić, M., Obradović, V., Todorović, V., & Drenovak, M. (Red.) *Ekonomski efekti tranzicije i restrukturiranja privrede Srbije u funkciji evropskih integracija*, 351-362, Kragujevac: Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
20. Todorović, M., Malinić, S., & Janjić, V. (2013). Education for professional accountants in the process of accounting profession globalization. *Actual Problems of Economics*, 40(2), 374-384.
21. Zakon o reviziji, *Službeni glasnik RS*, br. 73/2019.

THE IMPORTANCE OF ETHICS IN THE AUDITING PROFESSION IN CONTEMPORARY BUSINESS

SUMMARY

Contemporary business is permeated by numerous opportunities for the development of various professions, but also the risks associated with them. One of the most common is the violation of ethical rules or standards, and the risks associated with it. Because of its importance, ethics is spoken of in the context of different professions. The aim of this paper is to understand the contribution and importance of ethics in the auditing profession in the contemporary business, primarily from the aspect of the possibility of prevention and the occurrence of fraud activities in companies. Therefore, the research reviewed in the paper stems from the analysis of the content of documents and their synthesis, reviewing the development of business practice and critical points.

Keywords: auditing; ethics; fraud; contemporary business.